

“Els conflictes són també oportunitats de canvi”

Qui són Las Dignas?
—Una organització no governamental feminista que va sorgir el 1990, poc abans que acabés la guerra a El Salvador. Ha evolucionat per poder incidir políticament i tracta temes relacionats amb els drets de les dones, l'educació no sexista, la no-violència, drets sexuals i reproductius, drets laborals, participació política i desenvolupament local...

—Van néixer impulsades pel Frente Farabundo Martí para la Liberación Nacional (FMLN).

—Per una de les organitzacions que integraven l'FMLN. Però la resposta és sí i no: hi havia una decisió d'aquesta organització, però les que vam fundar Las Dignas de seguida ens la vam qüestionar. Va ser tens, perquè vam dir que no volíem continuar postergant els drets de les dones: ens importaven les causes que havien provocat la guerra —les injustícies socials, la desigualtat econòmica, la repressió i la falta d'exercici democràtic—, però al mateix temps volíem que hi fossin presents les demandes i les propostes de les dones. Vam comprendre que si s'havia de lluitar per la democràcia i la transformació social a El Salvador, aquest procés només tenia sentit si al mateix temps —i no després— es plantejava l'exercici dels drets de les dones. No s'ha d'esperar, esperar és injust.

—I això es va acceptar fàcilment?

—No. Al contrari. Se'n burlaven. De fet, el nom de Las Dignas té relació amb aquesta baralla. En realitat ens diem Asociación de Mujeres por la Dignidad y la Vida. Per burlar-se'n, ens deien “dignes de llàstima”, “dignes de millor sort” i dignes d'una pila de

barbaritats. Un dia va arribar una dona plorant perquè un company li havia dit això, baixant d'un autobús. En sentir-la explicar-ho, una altra dona li va dir: “Bé, i per què no li vas respondre: dignas, sí, i què?”. A partir d'aquell plet diem que sí, Las Dignas és el nostre nom.

—Denuncien la invisibilitat de les dones en la guerra.

—La invisibilitat de la seva aportació o la visibilitat només com a víctimes, com a éssers passius i vulnerables. Però les dones no som vulnerables pel fet de ser dones: afrontem situacions de vulnerabilitat, que és diferent. En tot cas, a El Salvador, la base social de la guerrilla va ser fonamentalment femenina. Allà, que no hi ha muntanyes, en el temps de la guerra dèiem: la muntanya és el poble. Però reflexionant, després, vèiem que la muntanya no era neutra, que tenia gènere: era una muntanya nodridora femenina convocada a partir d'una utilització, en una dimensió social, de les habilitats en què ens hem socialitzat les dones, les de mares i de cuidadores. I que no són negatives, eh? El problema és que no es valoren suficientment i que són una responsabilitat que no es comparteix amb els homes.

—Passada la guerra s'han fet visibles?

—En els acords de pau no es van considerar ni els costos emocionals de la guerra en un sentit general, ni les necessitats específiques de les dones. No hi va haver mesures per superar això, com tampoc no s'han volgut reconèixer els canvis que havien succeït, tant entre les que hi havíem participat com en la població que va estar en els refugis. I si no es reflexiona sobre aquests

Va formar part de la guerrilla durant deu anys. Morena Herrera, diputada salvadorenca i fundadora de Las Dignas, no parla de la guerra d'oïdes. Parla de les dones i els conflictes armats, de la imprescindible visibilitat d'aquesta meitat de la població i de la consecució d'uns drets que en cap cas no es poden ajornar.

canvis, hi ha regressions, un cop acabat el conflicte: s'espera que tornem als papers tradicionals, i llavors es generen situacions de violència més agudes.

—Més agudes que durant la guerra?

—Contra les dones, sí. Mira, la zona de Santa Marta va ser base guerrillera i també un dels primers assentaments de població retornada dels refugis. Allà, com als refugis, hi havia dones amb un lideratge comunitari molt important. Amb la desmobilització i el retorn dels combatents, hi va haver pressió perquè tornessin als papers tradicionals, i, per part d'elles, una lluita per mantenir espais de participació política. Les manifestacions de violència —amb violacions, agressions, amenaces...— van ser molt fortes. I ho continuen sent.

—I tota aquesta violència provenia...

— ...Dels companys de lluita, sí. Jo crec que els homes no han après a viure d'una altra manera, i aquest és un buit que queda. L'oportunitat que va comportar el conflicte, per canviar les pautes de relació, no es va aprofitar suficientment. Evidentment, jo no defenso la guerra com una manera de resoldre els problemes. Però és cert que les situacions límit col·loquen la gent davant de desafiaments i possibilitats de canvi. I veure aquestes situacions límit només en la seva dimensió negativa fa que es perdin les oportunitats: els conflictes també són oportunitats de canviar les relacions i les desigualtats.

—Vostès han estudiat els canvis que hi ha hagut en el camp de l'afectivitat, la sexualitat i la maternitat.

—Hi havia dones camperoles que havien viscut sota un tutelatge familiar molt fort, i que participant en altres àmbits menys restringits van aprendre a relacionar-se amb els seus companys afectius d'una altra manera. La necessitat de prevenir embarassos també va dur a l'ús d'anticonceptius... En la maternitat, hi va haver canvis, però aquí ja és més complicat. De fet, el desig de maternitat es va afirmar. En les dones que vam haver de deixar els fills, la il·lusió per trobar-los, l'angoixa, la culpa per l'abandonament, van tenir un paper molt important. Hi va haver

“Les dones no som vulnerables pel fet de ser dones: afrontem situacions de vulnerabilitat, que és diferent.”

molt de patiment: durant l'abandonament i en el retrobament amb una criatura que havia crescut amb altra gent i tenia altres referents.

—Vostè ja havia tingut les seves filles, quan va ingressar a la guerrilla?

—Jo m'hi vaig incorporar molt jove, i vaig tenir la primera filla als divuit anys. El pare de la nena va morir pocs dies abans que nasqués (això era abans de la guerra oficial: va morir en combat a la ciutat). Després em vaig embarassar i la meua parella també va morir, dos mesos després. Vaig tenir la tercera durant la guerra i, després de la guerra, una altra. A les primeres tres sí que les vaig haver de deixar. I eren molt petites. Hi havia moltes dones en el meu cas. I hi havia les cuidadores, les que van rebre nenes i nens de les dones que eren al front: van desenvolupar un vincle afectiu molt fort i quan va tornar l'altra (la mare), llavors els tocà a elles de viure el propi drama. És un drama femení que tampoc no va comptar a l'hora de fer els balanços dels acords de pau...

—Què és el dol postergat?

—Sovint les urgències de la guerra no et permeten viure la intensitat de les pèrdues i elaborar el dol en el seu moment. Queda allà, aparentment en l'oblit. Aparentment. Un cop tancada

la situació límit, les persones subsisteixen amb el dolor, i això es reflecteix en normes de relacions, en somatitzacions... Per això vam crear espais per parlar. O funerals simbòlics: les dones arribaven amb el nom dels seus fills, es feia el velatori i s'enterraven els noms.

—La solidaritat femenina funciona?

—En una trobada que vam tenir l'any passat amb dones del Sàhara, els preguntava si havien aconseguit comunicar-se amb dones marroquines. I em deien que no: perquè donen suport al règim marroquí i perquè era possible que si ho feien els seus companys de lluita els perdessin la confiança. Però jo crec que les dones podem estendre ponts: cal assimilar la potencialitat de diàleg que tenim amb la part oprimida de l'enemic. I els deia jo: si elles estan oprimides (i el règim marroquí és bastant patriarcal i opressor per a les dones), poden ser les vostres aliades. És important fomentar la solidaritat entre dones, compartir les experiències. No vull dir que no tinguem interessos diferents, fins i tot en societats que no estan en conflicte, o dins d'una mateixa societat. Però la condició de la subordinació de gènere ens pot permetre obrir espais de diàleg.

Núria Cadenas